LİDER VE GÜVENLİK DİYALEKTİĞİYLE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Menderes ALPKUTLU¹

Özet

Liderlik ve güvenlik, siyasal yönetim pratiğini ve yazın alanını derinden etkileyen iki dinamik olgudur. Bu geleneksel ilişki, 21'inci yüzyılda da Türkiye'nin de dahil olduğu ulusal ve uluslararası yönetsel gelişmelerin akışına yön vermektedir. Dolayısıyla bu metinde, Cumhuriyet Dönemi'nin bazı lider örneklerinden hareketle 2023 seçimlerine göndermelerde bulunacak şekilde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne dönük nesnel bir okuma denetlenmektedir. Güncel siyasi olayların ve aktörlerin argümanının dışında tutulmaya çalışıldığı bu çalışmada, "yeni hükümet sisteminin etkin işletilebilmesi, doğal ve demokrat lider birikimiyle, olası güvenlik çıktılarıyla ilişkilidir" varsayımına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, bir taraftan konuyu temellendirmek için yeni bir lider tasnifi yapılırken, öteki taraftan bu sistemi, gelecek ilk seçimde nasıl bir algı ve uygulamanın beklediğine dair de bir dizi çıkarım paylaşılmaktadır. Bu özde işletilen analitik yaklaşımın kaynakları olarak ise konuya ilişkin alan yazını ve sistemin yasallaşma sürecine sonrasında sergilenen söylem ve gözlemlerin yorumlanması tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lider, Doğal Lider, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Güvenlik.

PRESIDENCY GOVERNMENT SYSTEM WITH LEADER AND SECURITY DIALECTIC

Abstract

Leadership and security are two dynamic phenomena that profoundly affect the practice of political management and the field of literature. Indeed, this relationship in the 21st century and including Turkey, which can give direction to the flow of national and international developments. So, in this text, an objective reading is being tried about some examples of the leader of the Republican Period and their security policies -within current political events, actors and leaders that are excluded from the this argument- towards Presidential Government System to make references to the 2023 elections. In this axis, the study focuses on hypothesis that "the effective management of the new government system is related to the qualification of natural and democratic leaders and possible their security outcomes. " Thus, while trying to classify a new leader to base the issue, on the anotherside, it is aimed to make various inferences by clarifying the perception and application of the new system. Naturally, an analytical approach has been adopted in the article, taking into account the relevant objectives. As the sources of the study, the text was being preferred the literature field related to the subject and the information and statements that reflected to the press-media.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, e-posta: malpkutlu@gmail.com

Keywords: Leader, Natural Leader, Presidential Government System and Security.

Giriş

İnsan, iyi ile kötü arasında değişkenlik gösteren yapısı ve yaşam ritminden ötürü, sürekli güçlü bir yönetime ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle dünya tarihinde, neredeyse siyasi lider sayısı ile eşit sayıda yönetim sistemi uygulanmıştır. Bu özdeki deneyimin Yeni ve Yakın Çağ evrelerinde ise demokrasi etrafında tanımlanan halk merkezli yeni tür siyasal sistemler kabul görmüştür. Bu döngüde de, geleneksel kulvarda olduğu gibi, liderlik ve güvenlik gibi iki kavram, demokratik sürecinde niteliğini belirleyen iki kavram olmuştur. Hatta “[yaşayı], hakikat değil güvenlik yapar” (Hobbes’ten akt. Neocleous, 2011, 9) önermesi, yeni bin yılın şafağında da devlet-güvenlik ilişkisini, “yaşamın en önemli metası” (Neocleous, 2011, 9/111) kılmışa benzemektedir. Bir diğer deyişle, bilginin ve teknolojinin belirleyici olduğu Yakın Çağın son sürüm reel politliğinde de (Öğüt, 2003, 28/29) güvenlik, liderlik ve yönetim kavramları, toplumların mevcut refahı ile yarınki huzurunu belirleyici konumunu korumaktadır.

Özelikle, modernleşmenin kısa aralıklarla güncellenen evreleriyle dün ve bugün arasında makasın her geçen gün biraz daha açıldığı dinamik yaşam tarzı bu pozisyonu tahkim etmektedir. Elbette Türkiye de son üç asırlık bu süreçten dalgalı bir seyirle etkilenen ülkelerdendir. Tam da bu noktada, Cumhuriyet Dönemi’nde de “çözülmezlikler içinde yetişen” (Ortaylı, 2018, 23), duygusal zekâ harcı ve ayrıcalığıyla (Goleman, 2016, 7) adından söz ettiren bazı lider merkezli dönemler dikkat çekmektedir. Nitekim bu yelpazede atılan adımlardan biri olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi de “kuvvetler ayrılığı gözetilerek tek merkezden “iktidar olanaklarını genişleterek” (Akdemir ve Mert, 2018, 29) siyasal kodeks ve pratikteki yerini almıştır.

Pek çok açıdan başkanlık sistemi olarak da tanımlanan bu yönetim şekli, haliyle liderlik kavramıyla da ilişkilidir. Bu anlamda ise liderler, özellikle önaçıcı hamleleriyle, bu özdeki sistemlerin de lokomotif yönleriyle değerlendirilmişlerdir (Sinek, 2016, 95). Bu açıdan birçok lider türünün oluşu göz önüne getirildiğinde, özellikle doğal sıfatla anılan lider kişilikler, halk nezdinde, rüyası olanı gerçeğe dönüştürebilen, hakkı olanı ise yazgısında sezebilen taraflarıyla başkanlık sistemine en uygun kişilikler olarak görülebilirler.

Bu tema üzerinde şekillenen bir yaklaşımla şekillenen çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin liderlik ve güvenlik kavramları etrafında anlaşılması amaçlanmaktadır. Böylece çeşitli ana ve tali başlıktan oluşan metnin akışında ise bir taraftan yeni bir liderlik okuması yapılırken, öteki tarafta doğal lider istisnası üzerinden yeni hükümet sistemi tartışılmakta ve güvenlik dolayımında belirlenen hedefler doğrultusunda çeşitli tespitlerle sonuçlandırılmaktadır. Böylece, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin liderlik ve güvenlik gibi iki farklı parametrede ele alınması sağlanmakta ve yeni sistemin anlaşılmasına katkı sağlanmaktadır.

Son kertede, yönetim kavramının dinamizmi ve çağları aşan popülaritesi, onu 21’inci yüzyılın da yaşam pratiğinin ve teorisinin merkezine çekmiştir. Bu özdeki değişim ve dönüşümün direksiyonunda ise, hangi sistem olursa olsun, lider simalarının öne çıkması büyük olasılıktır. Bu durumda liderlerin iktidar ritimlerini belirleyen temel faktörlerden biri ise

güvenlik olgusu olacaktır. Bu ilişki ağı, bugün de niteliğine göre, kimi ülkeye refah, kimisine ise siyasal bağımlılık olarak yansımaktadır. Öyle ki bu gerçek, modernleşmenin, siyaseti salt enformatik yönetime indirgeyici açılımlarına rağmen, belirleyiciliğini sürdürmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin yeni sistem hükümet etme açılımı da bu ihtiyacın bir sonucu görülerek çalışmanın konusunu teşkil etmiştir. Bu çerçevede oluşan metnin tezi, doğru lider tercihi ve doğrudan güvenlik ilişkisi yeni idare sisteminde geleceğini etkileyecektir.

1.1. Yeni Bir Liderlik Açılımıyla Kavramsal Çerçeve

İnsanın merkezde yer aldığı canlılar kümesinin yönetme ve yönetilme ihtiyacı, dogmatik ve eklektik yönler barındıran bir gerçektir. Dolayısıyla insanı ve onunla ilgili olan tüm varlıkları ilgilendiren yönetim olgusu, döneme ve zamanın ruhuna göre düzenelerek değişken bir seyir izlemiştir. Bu dinamizmin merkezinde devlet yer alırken, devletin lokomotifini ise hükümetler ileonların liderleri olmuştur. Bu ilişkide işlevsel idare sistemleri, güvenlik ve refah doğurmuşken, demokrat doğal liderler ise halk lehine en ideal sistemi kurma hedefiyle tarihe geçmeye çalışmışlardır. Öyle ki Westphalia Barışı (1648) ile modern formu geliştirilmeye başlanılan devlet örgütlenmesindeki bu arayış aralıksız sürdürülmüştür.

Dolayısıyla bu yelpazede gelişen yenilenen devlet olgusu içerisinde, evrensel izler taşıyan çok sayıda lider tanımı ve yönetim teorisi de geliştirilmiş veya denenmiştir. Bugün bunun tortusu, devleti oluşturan yasama, yürütme ve yargı erkeleriyle işletilip, kendi aralarındaki mesafe bakımından ise parlamenter sistem, yarı ve tam başkanlık sistemleri şeklinde formüle edilmiştir (Güler, 2018). Bu düzlemde devletlerin vazgeçilmezi olan güvenlik ise kişinin can, mal, ırz ve modernite oluşumu yeni değerlerinin korunaklılığını ifade etmiş ve etmeye devam etmektedir (Poku ve Therkelsen, 2017: 230-31).

Özellikle son iki asrı nitelercesine yaşanan Uzay Çağındaki küresel krizler (Dolaman, 2017), artan bir tonla yönetim sistemleri ile liderlik ve güvenlik kavramlarını da yeniden anlaşılma açmıştır. Nitekim bu yönde geliştirilen çok sayıda tanım, tasnif ve teori de mevcuttur. Bu çerçevede yönetimin, “bilimlerin en yenisi, sanatların en eskisi” (Saruhan, 2012, 4) önermesi de bu dinamizme vurgu yapmaktadır. Bu eksende itici bir rolü beliren güvenlik ise insanın maddi-manevi, yakın-uzak, klasik-modern; bedenî, fikrî veya duygusal olarak sahip olduğu tüm değerlerin korunaklılık düzeyini ifade etmektedir. Bu ilişkide lider kavramına gelince o da insanın yaşadığı günün ve yarınlarının refah ve huzuru için ardından gidilen veya gitmek durumunda kalınan istisna kişilikleri ifade eder. Bu simalarda karakterimsi etken ise, yine mazide olduğu gibi, doğal lider enerjisiyle millet uzlaşısında ete kemiğe bürünür (Kıhtır, 2011, 11).

Bu uzanımda toplumların mazisi, bu üç olgu arasında yön bulduğu gibi, bundan sonraki süreçte de Dünya gezegeninin bekası bu özde ilişkinin niteliğiyle belirleneceği benzetilmektedir. Bu çerçevenin de içinde kalarak yönetim ve güvenlik bağlamında liderlik kavramını yeni bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse şöyle bir tasnif ortaya çıkarılabilir:

a) Öğreti liderlik: Bu sıfat altında nitelenen liderler, yönetim ve ilişkili parametrelerde farklı uzmanlık alanlarıyla öne çıkan kişilikler olmuşlardır (TDK, 2009, 1533). Dolayısıyla, gerek klasik (monarşik, oligarşik ve teokratik), gerek demokratik yönetim uygulamalarının çok sayıda siyasi ismi, bu sınıfta değerlendirilebilir. Hatta bu sınıfa iş ve siyaset dünyasının “küllerinden

doğuşu” simgeleyen karizmatik kimi vizyoner yöneticileri de (Kotter, 2016, 145) aldıkları “etkili lider eğitimi” (Gordon, 2016) ile bu kategoride değerlendirilebilir.

b) Doğal liderlik: Yönetim terminolojisiyle “kendiliğinden oluşan, insan eliyle yapılmamış” demek olan “doğal” sözcüğü (TDK, 2009, 547), lider kavramını nitelediğinde, doğuştan getirilen özgün özellikler üzerinden şekillenmiş bir önderi betimler. Çoğunlukla siyasi sahada öne çıkan bu isimler, herhangi bir statik görüşle sınırlandırılmayışlarıyla, birlikte çalıştıklarının göremediğini sezebilişleriyle de ayırt edilebilirler. Bu özde tarih, sınırlı sayıda ismin bu kategoride anıldığını ortaya koymaktadır. Bu isimler, kendi dogmatik yetileri üzerinde, kendi irade ve çabalarıyla yükselişleriyle dikkat çekerler. Dolayısıyla bu tip liderler, doğru tanı ve değerlendirilmeyle karşılandıklarında içinden çıktıkları topluma yük değil, kaldıraç olabilen yanlarıyla nitelendirilirler.

Bir başka yönden, tarihe iz bırakmış doğal liderlerin varlık nedeni görülen güven, halktan karşılık bulan bir cevher görülmüştür ki, makineyi yağlamak gibi, yönetilenler arasında sürtüşmeyi azaltarak daha iyi performansa yol açmıştır (Sharma, 2017, 118). Bu noktadan hareketle lider karakterler ve dönemleri göz önüne alındığında, halkının refah, huzur ve güvenliği için -tüm okları üzerine çekme pahasına- mücadele vermiş güvenilir isimler resmedilir. Siyasal bir “...misyonundan kaynaklanan hedeflerle” (Luecke, 2015, XX) gelişen bu tür liderlik çabası, 21’inci yüzyılın sermaye ve ulusüstü örgütlenmeleri üzerinden de adeta yeni bir “imparatorluk” devri (Hardt & Negri, 2015, 196) olarak tanımlanır.

Bu düzlemde, Cumhuriyet tarihinde ismi öne çıkan liderlere kabaca göz gezdirildiğinde, bir taraftan “kendilerine hareket adamı dedirtenler” çıktığı gibi, öteki taraftan dafarklı siyasal propagandalarla toplumun farklı kesimlerini “sürüler halinde bir karanlıktan başka bir karanlığa sürükleyen” (Topçu, 2017, 194) isimlerden söz edilir. Bu kategoride halka rağmen siyaset benimseyen siyasi önderler, yoğunlukla çağın yönetim koşulları ile kurulu düzen üzerinden ülke yönetimine eklenmiş ve çoğu örnekte güven sorunu yaşayan yöneticiler olarak nitelendirilmişlerdir.

Bu perspektifle Türkiye Cumhuriyeti’ne daha yakından bakıldığında öne çıkan liderlerden sınırlı sayıda isim için, iktidar yolunu kendi emek ve ufuklarıyla açandoğal sıfatı yakıştırılabilir. Bu bağlamda adından söz edilmekte olan liderler; başlangıçların, belirsizliklerin ve yol ayrımlarının devrimci ve gizemli simaları oluşlarıyla da algılanmışlardır (Vries, 2006). Daha açık bir ifadeyle, bir tür sıra dışı enerji, cesaret ve kabiliyetle sivrilmiş bu liderler, mazide “kölelikten sultanlığa” (Şeşen, 2009, VII) giden yolu araladıkları gibi, yakın dönem Türkiye tarihinde de kurulu düzene aykırı alternatif söylem ve eylemlerin aktörü oluşlarıyla sürdürülebilir iktidarların motoru olmuşlardır. Hatta, önaçıcı bu liderlerin halka dönük “empati siyaseti” (Özkan, 2017), takipçileri bir tarafa, zaman zaman muhaliflerinin dahi ilgisini çekebilmiştir. Aslında bunu başarabilmek dahi başlı başına bir doğal liderlik özelliğidir. Bu çerçevede lider ve ardından gidenler ilişkisi göz önünde bulundurularak doğal lider vizyonu anlaşılmalı çalışıldığında, daha önce üç temada tasniflendirmiş olan bir ayrıttan yararlanılabilir ki (Alpkutlu, 2012, 78-79) bunlar:

a. İktidarı Sürdürmeyi Merkeze Alan Liderlik (İML): Alınan eğitim ile dönemin ruh ve imkânlarının şekil verdiği bu sınıftaki dogmatik lider simaları siyasi bencillikleriyle öne çıkarılabilirler. Bu perspektifle bakıldığında, Cumhuriyet Dönemi politikacılarının bir kesimi; siyasetle ulaştıkları yönetsel yetkileri, şahsi ve parti çıkarına tahsis eden politikalarla bu kategoride tanımlanabilir.

b. Halkı Merkeze Alan Liderlik (HML): Bu tutuma haiz liderler, kendi ulusunun, coğrafyasının veya aidiyet hissettiği medeniyetinin ihtiyaçlarını önceleyen doğal karakterler görülebilirler. Nitekim Türkiye siyasi arka planında da kimi başbakan ve cumhurbaşkanları, bu lider tutumunda tanımlanmaya değer bir performansla halkın zihninde yer edinmişlerdir.

c. İnsanı Yaşatmayı Hedefleyen Liderlik (İHL): Ülkesinin halkını aşacak bir vizyonla insanı, dogmatiközünden dolayı hizmete layık addeden bu liderler, sınırlı sayıda ve evrensel ünleriyle ayırt edilebilirler. Bir bakıma bir tür “hizmetkâr lider” (Fındıkçı, 2009, 29) tasnifi altında da tanımlanabilen bu evrensel aktörlerin toplumlarına/insanlığa olan faturası da kazanımı da kapsamlı ve keskin olduğundan, sınırlı sayıda doğal lider bu başlık altında konumlandırılabilir.

Bu liderlik açılımında dikkate değer farklı noktaların altı çizilebilir. Bunlardan biri de bu karakterlerin zamana, liderin yaşına ve ekibine göre performans değiştirebilmeleridir. Örneğin, iktidardaki ilk yılları, halkının salt yararı öncelikli başlayan bir liderin, son dönemleri iktidarını koruma refleksiyle şekillenebilir. Diğer yandan, ilk yıllarını iktidarını güçlendirmek için geçiren bir liderin son dönemleri tüm insanlığı hedefleyen bir çabaya dönüşebilir. Bu bağlamda denilebilir ki liderin, kendi ülkesinin beklentilerini karşıdıktan sonra, evrensel misyona bürünmesi, başarı; aksi durum ise ulusal ve uluslararası arenada riskli sonuçlar doğurabil(ir)miştir.

Bu pencereden bakıldığında, 21. yüzyılda da bir tür “birinci başkan” olarak da nitelenen demokrat liderlere (Sonefield, 1992) sahip toplumlar, “erdemli (ideal) toplum” oluşturabilme fırsatını yakalamış sayılabilirler (Fârâbî, 2011, 97-104). Daha berrak bir söylemle, doğal liderler, aldıkları eğitim ile yetiştikleri sosyal şartların da “mantıklı ve saygın otorite[leri]” (Equpery, 2014, 55) olarak, 21. yüzyılda da bazı ülkelerde halkın bir veya birçok sorununa çare üretebilen sosyal ve yönetsel sermaye taraflarıyla siyasetin merkezinde yer almaktadırlar.

Bir diğer açıdan, gerek Dünya çapında gerekse Türk milleti tarihinde yukarıdaki liderlik üçlemesine dahil olan çeşitli siyaset yapıcı isim öne çıkarılabilir. Mesela, Türklerin beynelminel tarih yapıcılığında halkını veya insanlığı merkeze alan liderler, düşündüklerini hayata geçirme kararlılıklarıyla, hedeflerine ulaşmadan kenara çekilmeyi, boşa geçmiş yaşam/iktidar sayarak dönemlerinin yol haritası olmuşlardır. Demek ki halkını ve insanlığı merkeze alan doğal bu liderler, “çağın hal ve şartlarını” isabetli okuyarak (Machiavelli, 2008, 385) milletlerinin yolunu belirlemede çoğunlukla öncü rol üstlenmişlerdir. Örneğin, çağ açıp-kapayan, farklı dini ve etnik gruplarca bile asayiş ve huzurun sembolü addedilen Fatih Sultan Mehmet örneği (Aytürk, 2014 ve Tiryakioğlu, 2017) ve “yurtta sulh, cihanda sulh” söylemiyle Mustafa Kemal Atatürk (Turan, 2011) liderliği, Yeni ve Yakın Çağa damga vuran örnek isimlerden görülebilirler.

Ne var ki Türkiye’nin de farklı dönemlerinde halkın ilgisi ve desteğiyle iktidar olmuş, “söz ve eylemi bir” (walk the/their talk) doğal liderlere (Stonefield, 1992, 1), öğretici liderler

genellikle tahammül göstermede zorlanmışlardır. Hatta kurulu düzene çoğunlukla meydan okuyan bu tür insan odaklı doğal liderlerin karşısında, dönemin öğreti lider veya siyaset yapıcıları, meşru olmayan yollara sivrulma pahasına, karşı durmayı da tercih edebilmişlerdir. Zira her doğal liderin sıra dışı çıkışı, öğreti liderlerin politikasını kolaylıkla zayıflatabilmiştir. Bir bakıma bu, Türk milletinin tecrübe ettiği sayısız iktidar odaklı siyasi dönem ile onlarca devletin kuruluş ve yıkılış serüveninin de kadim gerekçelerinden biri görülebilir. Yine aynı nedenin, Cumhuriyet Dönemi'nin çok sayıda kısa süreli hükümet deneyiminin de ana etkeni olduğu savlanabilir.

Kısaca, dünya tarihinde olduğu gibi, Türk tarihindeki onlarca devletin kuruluş, bölünüş ve yıkılışında doğal liderler ile öğreti liderlerin mücadelesi etkili olmuştur. Benzer şekilde Cumhuriyet Dönemi'nde de öğreti lider isimler, sivil yönetimi işlevsizleştiren darbe koşullarının aktörü oluşlarıyla, askeri rejimlere yol açmışlardır. Bu isimler, kimi zaman sistemli siyasi koşulların emanetçisi algısıyla, kimi zaman ise kişiye özgü tutum ve politikalarıyla anayasal oluşumlara ve siyasete yansımışlardır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2009, 6). Bu gibi süreçlerin can alıcı noktası ise, halkın ilgisiyle iktidar olan doğal lider kişilere verilen her fırsatın, öğreti liderler öncülüğünde ciddi bir siyasi refleksle engelleniş öyküleri olmuştur. Böyle stresli dönemlerin ardından belirip, “sermaye[si]ni² kendi zâtından hariç nesneden eylemeyen” doğal liderin tekrar siyasete yansıyışları ise, çoğunlukla yönetimde tam etkili olma refleks ve iradesiyle, okların tekrar bu isimler üzerlerine çekilmesi anlamına gelmiştir (Kınalızâde Ali Çelebi, 2007, 527). Dolayısıyla, öğreti lider ile doğal lider arasında geçiş dönemleri yaşayan siyasal sistemler, bir bakıma gerilimlerin de zirve yaptığı dönemler olarak tarihe geçmiştir. Açıkcası, dün olduğu gibi 21. yüzyıl dünyası için de doğal liderin yetiştirilip değerlendirilmesi, hem ulusal hem de uluslararası politik ligde yeni bir iddia koymak anlamına gelmiş ve gelmektedir.

1.1.1. Türklerde Lider Algısı ve Uygulaması

Türklerin, Mete Han ile başlatılan, vatanı, tüm şahsi değerlerinin önüne koyma algısı (Günaydın, 2016), liderliği de“...Tanrı tarafından bütün insanlığı idare için gönderilmiş bir hükümdar” kabulüyle şekillendirmiştir (Kösoğlu, 1997, 33 ve 173/174). Nitekim halk tarafından, Tanrı'nın kut'uyla (ilahî kudret) dünyayı idare etmekle görevli olduğuna inanılan bu karakterler (Güngör, 1999, 54), İslâmiyet ile tanışıldıktan sonra dini motivasyonla da güçlendirilmiştir. Bu kavşaktan sonra liderlik, farklı kimlik ve düşünceleri de içerecek şekilde, istisna bir şeffaflık, müsamahakârlık ve merhametle yönetimi şekillendiren kişi olarak benimsenmiştir (Aktürk, 2013,188-189).

Böylece Türkler, farklılıkları bir araya getirip; Çin'den, Balasagun'a, oradan İstanbul'a ve payitahttan Roma'ya uzanıp,“yumruğunda topladığı ortak güçle” (Brion, 2013, 253) Dünya'ya nizam vermeye çalışan devletler kurmuşlardır. Bu ekseninde belirip, Anadolu kapılarını Türklere açan Alparslan ve sıra dışı stratejisiyle İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet, lider bağlamında bu arayışın klasik döneme ait iki örneği görülmüştür (Aytürk, 2014, 34). Yine bu yolda“...kendi hammaddesiyle liderliğini uygulayarak” (Aydemir'den akt. Özdemir, 2006, 52) “hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır...” (Akbiyık ve Eraslan, 2014, 1) söylemiyle

² Tırnak içinde yer alan cümlelerdeki köşeli parantezlerin içeriği, yazarın kendi ilave hece ve sözcüklerini ifade eder.

Mustafa Kemal Atatürk de Türkiye Cumhuriyeti’ni şekillendirip “...ölümünden sonra da ayakta anılacak bir siyasal sistem kurma düşüncesi[yle]” (Kinross, 2006, 14-15) modern akışa damgasını vurmuştur.

Ancak, geleneksel tarihin farklı evrelerinde olduğu gibi, Cumhuriyet Dönemi’nin de lider, güvenlik ve sistem ilişkisi, her zaman başarı üretememiştir. Nitekim Türk siyasal mazisinde iktidardan ve kimi zaman ise itibar ve hayattan olan lider isimlerinden sık sık bahsedilir. Bu özdeki olaylar ise, çoğunlukla sistem, lider ve güvenlik dengesinin kaybolduğu siyasal gelişmelerin sonucunda gelişmiştir. Mesela, Çok Partili Dönem’in liderlerinden Başbakan Menderes’in askeri bir darbeyle iktidardan ve hayatından edilmesi, Cumhurbaşkanı Özal’ın hâlâ tartışılan ani vefatı, bu sürecin lider, halk ve bürokratik üçlüden müteşekkil siyasi “irade savaşları” (Ahmad, 2007, 383; Başgil, 2009) olarak okunsa da gelişmelerin bir yanında öğreti ve doğal lider mücadelesinin izi belirmektedir.

Bu perspektifle Cumhuriyet Dönemi özelinde lider, demokrasi, sistem ve güvenlik çizgisinde kabaca analiz edildiğinde, doğal lider avantajına rağmen, parlamenter sistemin yeterince demokratik istikrar doğurmadığı iddiaları yersiz değildir. Nitekim parlamenter sistemin kısa süreli istikrar dönemleri de göz önünde bulundurulduğunda, genellikle lider odaklı hükümetlerle öğreti lider motifli siyasal direnç dönemleri öne çıkar. Bu yelpazede yaşanmış olan doğal lider ve öğreti lider çatışmaları ise bir bakıma, kadim merkez-çevre mücadelesinin belirleyici unsuru olmuştur (Mardin, 2008, 35).

Ne var ki Cumhuriyet Dönemi’ndeki lider merkezli bu siyaset yansımasının halkın pek de lehine sonuç doğurduğu söylenemez. Elbette bunun çeşitli sebepleri sıralanabilir. Bu yönde evvela, doğal liderlerin, mevcut bürokratik yapı ile çakışan siyasi duruşları; ikinci olarak, ulusal ve uluslararası boyutlu “sermaye (kapital) merkezli faaliyetlerin” (Aslan, 1997, 86-7) iç siyaset aracı kılınışı ve buna mukabil geliştirilen karşıt hamlelerin yeterince dikkatli ve özenli geliştirilemeyeşi dikkat çeker. Nitekim 27 Mayıs Darbesi, 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat Post-modern Darbesi ve 27 Nisan E-Muhtırası bu güzergâhta önlenemeyen olaylar dizgesinden sayılabilir (Koçak, 2016). Diğer yandan, 15 Temmuz FETÖ Kalkışması da kripto bir örgütün “25 saatte sergilediği” (Yarar ve Bozkurt, 2017, 16) olaylar zinciri addedilerek ülke güvenliği ile sosyolojisi üzerinde açtığı sarsıntıyla lider-sistem ilişkisini daha da anlaşılır hâle getirmiştir.

Kısaca, Türk siyasal tarihinde öğreti ve doğal nitelikleriyle öne çıkan iki tür lider modeli sergilenmiştir. Bunlardan doğal sıfatına sahip olanlar çoğunlukla kendi çabaları ve halkın desteği, öğretiler ise çoğu örnekte alışıldık düzenin savunucuları tarafında iktidara taşınmış veya bulundukları pozisyonda korunmuştur. Diğer yandan öğreti liderler, dogmatik yönü eksik, ancak eğitsel imkân ve siyasal iltimasları güçlü isimler arasından çıkmıştır. Doğal yapısalı güçlü liderler ise çok fonksiyonlu birikimleri ile çoğunlukla halkın nabzını ölçebilen simalar olmuşlardır ki daha güçlü istençle siyasal yönetimin merkezinde yer almışlardır. Diğer yanda bu simalar, alışıldığın aksine, yapısal özelliklerinden ötürü, dönemlerinin eğitsel ve siyasal paradigmalarının dışında kendilerini tutabilmişlerdir. Bu eksende Cumhuriyet Dönemi’nin resmi, doğal lider ile öğreti lider düelloları denilebilecek siyasal çalkantılarla karşılık bulmuştur. Öyle ki bu mücadele, bir bakıma toplumun kendini seçkin gören tabakası ile ortalama vatandaş kümesi arasındaki gerilim olarak da görülmüştür. Bu durumda, Cumhurbaşkanlığı Hükümet

Sistemi’yle klasik lider algısı ve modern yönetim sisteminin ortak bir noktada uzlaşma imkânı yakaladığı da savlanabilir.

1.1.2. Sistemin Doğal Liderlerle Halkla Sınırı

Türk-İslâm tarihinde etkili liderler, “icabında kullanılabilecek” (Özel, 2016, 161) az-kusurlu kişilerle yürüdüğünde kalıcı ve etkili izler bırakmışlardır. Bu bağlamda, Cumhuriyet Dönemi’ne fener tutulduğunda halkla aynı frekansta buluşan doğal liderler ve ekipleri, halkın zihninde güvenin simgesi olmuşken, halka rağmen siyaset yapan kişiler ve örgütler ise kaygının dayanağı görülebilmişlerdir (Yusuf Has Hacıp, 2009, 18/36).

Nitekim bu bağlamda tarih, kimi zaman “gönüllü [kulluk]” kimi zaman ise zorla, özgürlüğünden vazgeçen çok sayıda halkın hikâyesini içermektedir (Boétie, 2011, 20-26). Bu ilişkide çoğunlukla rahatı uğruna özgürlüğünden vazgeçen toplumlar belirleyici olurken, bazen de toplumsal yazgının bir sonucu eğitim-öğretim yetersizi liderler etkili olmuştur. Böyle durumlardan çıkış arayışında ismi öne çıkan doğal liderler ise halkın talebine, ağırlıklı olarak, “iyiler; yönetimi ve işleri üstlenmezse, göreceği en büyük ceza, daha kötü birisi tarafından yönetil[mektir]” (Platon, 2008, 39) felsefesiyle motive olmuşlardır. Bu nedenle halkın gönlüne giden damarı yakalayabilen doğal liderler, millet nezdinde makam ve mevkiden güç alanlar değil; halkla barışık tutum ve eylemleriyle enerjilerini kendi vizyonlarıyla tazeleyen ön açıcılar addedilmişlerdir. Ne var ki farklı ülkelerin tarihinde olduğu gibi Türkiye siyasal güzergâhındaki bu tür dalgalı gidişatlar, müteakip siyasal oluşumlarca dayeterince demokratik zeminlerde sürdürülemediğinden, önceki kazanımlar da kısa süre içinde eriyebilmiştir. Dolayısıyla, geniş bir karşılığı olan düşüş anlarının yol açtığı kırılmalar, başka bir doğal liderin meydan okuyucu yükselişine dek zaman zaman halkla yaşanan sessiz sürtüşmelerle yön bulan güvenlik sorunlarıyla devam etmiştir.

Klasik uygulamalardan ayrılan yönetim sistemlerine rağmen modern siyasal süreçte de bu tonlarda antidemokratik gelişmeler yaşanabilmiştir. Yakın dönem Türk siyasalında bu ilişki, iktidar ve muhalefet kanadınca yeterince rasyonel ve soğukkanlı bir yaklaşımla tahlil edilemeyince, 27 Mayıs Askeri Darbesi ile Cumhuriyet Dönemi’ne özgü yeni bir teamülün önu açılmıştır. Böylece, Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında henüz kapatılamayan merkez-çevre arasındaki mesafe, tam düzeltilememişken daha büyük bir çatlağa dönüşmüştü (Heper, 2006). Ne var ki bu manzaraya, toplumun bir parçası sabırla karşılık verirken, farklı ideolojilerle beslenen bir başka grup, çeşitli güvenlik sorunlarına nesne dahi olabilecek gelişmelere taraf olmaktan kendini alamamıştır (Ahmad, 2007).

Bu siyasal örüntüde halk, bu konjonktürü, çoğunlukla demokratik yeni siyasi fırsatlarla öne çıkan lider ve siyasal parti tercihiyle aşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda ismi öne çıkan siyasi liderlerden Demirel, Türkeş, Ecevit ve Erbakan gibi genel başkanlar, bu sürecin merkezinde yer almış simge siyasetçiler olarak gösterilebilirler. Ancak, bu siyasetçiler dizgesinde yer alan Özal ve Menderes deneyimiyle ise daha kapsayıcı siyasal hamlelerle (Zürcher, 2009, 406-7; Sukan, 1992; Akkoyun, 2018) halkla “doğal” ilişkiler kurulmaya çalışılarak, doğal liderliğe daha yakın bir performans yakalayabilmiştir. Ne var ki bu liderlik çabası da kalıcı bir sistem ve nitelikli insan kaynağıyla yönetime yansıtılamadığından yerini, netameli bir siyasal sürece bırakarak, ardından güvenlik uzanımlı çok sayıda krizli dönem bırakmıştır (Güler, 2018, 314). Bu tür

olaylı dönemler de teyit etmektedir ki etkin ve verimli işleyen bir siyasal sistemin ve kaliteli yönetici rezervi olmadığında doğal liderler de sürdürülebilir istikrarı sağlayamayabilirler. Böylece, bir dönem verilen sıra dışı liderimsi çabanın ürünü olan çoğu birikim, halkların farklı motivasyonlarla karar değiştirmeleriyle, beliren koalisyon dönemlerinin birkaç kriziyle son bulmaktan kurtulamamıştır.

Özetle, gittikçe artan bir tonla kendi ayakları üzerinde durma mücadelesi veren Türkiye'nin yönetiminde sistem arayışı, premodern mazinin bir devamı şeklinde de okunabilir. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'nin dalgalı bu özdeki siyasal mazisine rağmen, zaman zaman beliren başkanlık çıkışları ve tartışmaları, bir türlü hukuki bir çerçevede ele alınamamıştır (Zürcher, 2009). Bu çerçevede 21. yüzyıl siyasetinin de ana konularından birini teşkil eden başkanlık tartışmalarının Cumhurbaşkanlığı Sistemiyle sonuçlanması, sıra dışı bir çıkış olmaktan uzaktır. Bu nedenle, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin demokrasi şemsiyesi ve önceki doğal lider deneyimlerinin değerlendirilmesiyle güçlü bir siyasal sinerjinin kapısı olabileceği söylenebilir. Hatta henüz sonuçları tam ortaya çıkmamış olan bu adımın yansıması, yalnız Türkiye sınırlarında değil; Ortadoğu, Latin Amerika, Balkan ve Asya coğrafyalarına da esin kaynağı olabilecek bir dinamizm de barındırmaktadır.

1.1.3. Liderlik Penceresinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

Türk devletlerinin, “Türk kültürünün vasıfları” (Kafesoğlu, 1995, 81) ile uyumlu yönetilişi veya yönetilemeyişi, genellikle siyasal iradenin performansını etkilemiştir. Bu eksende isimleri öne çıkan liderlerin de önleri kapatılamayan cesur ve vizyoner karakterler oluşu, Türk devlet geleneğinin ortaya koyduğu bir realitedir. Zira doğuştan yönetsel bir öz taşıyan bu tür kişilikler, uçurumun kenarında bile zirveye çengel atabilen yılmaz karakterleriyle de siyasal hafızalarda yer edinebilmişlerdir. Bu özde ismi öne çıkan doğal liderler ve ekiplerinin misyon ve vizyon kes(k)inliği ile “eylem çerçevesinin” halk nezdindeki açık-seçikliği (Murray, 2017), siyasal risklere karşı liderin sigortası olmuştur. Ne var ki bu düzlemde çeşitli örnekler göstermiştir ki doğal liderli iktidar dönemleri son bulduğunda, halef-selef arasındaki geçişler de sorunlu gelişebilmiştir. Böyle siyasi süreçlere, sistemin ve halkın hazırlıksız yakalanması ise, idealize edilen amacın aksine, “hükümet devleti” (Keskinsoy ve Kaya, 2018, 67) denilebilecek uygulamalarla ciddi kayıplara yol açabilmiştir.

Bu dolayında, Çok Partili Dönem'in yöneten-yönetilen ilişkisi de bu ilişkinin bir fotoğrafı niteliğindedir (Eryılmaz, 2008, 152). Çünkü bu zaman aralığının siyasi görseli; dil, ırk, din, laiklik, mezhep ve farklı ideolojiler etrafında gelişen çok sayıda güvenlik kriziyle tarihe yansımıştır (Çolak, 2010). Bu çizgideki yansidan da anlaşılmaktadır ki, Cumhuriyet Devri siyasi oluntusunda doğal liderli iktidarlar olduğu gibi, tarihin akışını okuyamayan ön kapayıcı siyasetçiler de olmuştur. Bu özde öğreti liderlerin öne çıkan ayırıcı tarafı, çoğunlukla kavgı ve “korku siyaseti” etrafında kurulu düzeni koruma üzerinden gelişmiştir (Özkan, 2017). Ancak, doğal denilebilecek özellikleri belirgin olan liderler ise takipçilerini veya halkı derleyici ve toparlayıcı gibi niteliklerle adlarından söz ettirmişlerdir. Haliyle, güvenin sarsıldığı siyasal dönemlerin ardından, yine, doğal lider refleksiyle ortaya çıkan simalar ancak milletçe kurtuluş reçetesi görülebilmıştır (Ahmad, 2007).

Ne var ki bu diyalektikteki siyasal öyküden de anlaşılmaktadır ki öğreti liderli siyasal örgütler, çoğunlukla parti içi yozlaşmalardan kendini koruyamayarak antidemokratik hamlelerin aracı olmaktan kurtulamamışlardır. Çok sayıda parti ve iktidar örneğinde lider ve karşıtları merkezli gelişen merkez-çevre öğeleri arasındaki mücadele (Mardin, 2008), 21'inci yüzyılın başlarında da farklı ton ve araçla devam etmiştir. Elbette bu durumdan görece yarar sağlayıcı taraf, “muhalefet enerjisinin endüstrisini kurup” (Öğün, 2019) ve onu ölçüsüzce kullanan siyasal örgütler olmuştur. Nitekim bu açıdan gelişmeler, 20. Yüzyılın sonları ile 21'inci yüzyılın başları dahil, birey ve toplum açısından umutsuzluk, çâresizlik ve korku hallerinin öne çıktığı çok çeşitli güvenlik olayını körükleyebilmiştir (Özşahin, 2012, 41).

Bu pencereden Cumhuriyet Dönemi'nin son çeyrek asrına ışık tutulduğunda, hararetini koruyan doğal lider ve sistem arayışı, iki çıkarımla resmedilebilir. Bunlardan birincisi, sürdürülebilir bir sisteme duyulan gereksinim; ikincisi ise bu eksende yeterince adımın atıl(a)mayıp, doğal liderin hayattan veya iktidardan ayrılışıyla son bulan gelgitli siyasi gelişmelerdir (Heper, 2006). Bu gelişmelerden ötürü, yakın geleceğin Türkiye'si, uygulanacak doğru demokratik sistemler ve buna uyumlu doğal lider performansı ile istikrarlı yol yürüyeceği beklentisi önemli oranda güncelliğini korumuştur. (Cihanser, 2008, 256). Nitekim bu yönde atılan adımlardan biri olarak, 2007 yılındaki Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanını halkın seçmesi adımı, yeni bir sürecin kapısını aralamıştır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2009, 310-311). Böylece, yeni yüzyılın şafağında hukuki zemine kavuşturularak kısa bir süre sonra uygulamaya konulan bu sistem, yaklaşık bir asırlık bir makamı, çok yönlü siyasal fonksiyon üretebilir sorumlu bir konuma ulaştırmıştır.

Kısaca, Türkiye, yeni milenyuma çok uluslu bir tazyik ve bununla ilişkili karmaşık birgüvenlik örüntüsüyle girmiştir. Bunda, komşu ülkelerden gelen sorun ve taleplere yanıt verme mecburiyeti de etkili olmuştur. Dolayısıyla, ulusal ve uluslararası geçişkenlikle şekillenen yeni nesil antidemokratik örgütlenme ve tehditlere cevap olabilecek yönetim sisteminin, anın ruhunu hızlı okuma donatısıyla, güncellenmesi önemini korumaktadır. Elbette bu değişimde Türkiye, bir yandan sistemi işlevsel kılarken, öteki yandan özüne dönme, üretme, direnme ve yerli imkânlarla ekonomisini ve demokrasisini güçlendirmesiyle de elini güçlendirmektedir.

1.3.1. Yeni Hükümet Sistemine Dönük Olası Riskler

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne aktarılan alışkanlıklardan biri de “bürokratik entelijansiya” ile “büyük hareket adamı” (Heper, 2006, 126) denilen liderler arasındaki gerilimdir. Nitekim bu konu, Çok Partili Dönem'in kimi iktidar ve liderleri için yergiyle tarihe yansımışken, sınırlı sayıda isim ve icraat övgüsüyle anılmıştır. Öyle ki “Batılılaşma ile düzenin yabancılaştırılması” (Küçükömer, 2009, 101) teziyle tanımlanan bu oluntu, yakın tarihin genel bir resmi olarak da gösterilir.

Bir başka söylemle, Cumhuriyet Dönemi'nde, bir taraftan son iki asrın geri kalmışlığı ve sosyolojik gerilimleri eleştirilirken, öteki taraftan yeni olaylarla bu süreç canlı tutulmuştur (Cem, 2009). Bilhassa 2010 yılı sonrasında Türkiye'ye dönük uygulanan ekonomi ve güvenlik odaklı yeni tasarım tehditler, bu düzlemde süregelen eğilimin yeni bir arayışı görülmüştür.

Nitekim bu hatta gelişen çok sayıda olay, “modernitenin karanlık yüzünü” (Giddens, 214, 159) simgelercesine, demokrasi şemsiyesi altında antidemokratik hamleler dizgesini oluşturmuştur.

Diğer yandan, ulusal ve uluslararası uzanımda ciddi etkileri olan bu tür operasyonların zirve yaptığı bir dönemde yapılan genel seçimlerden (2015) istikrar çıkmayınca yaşanan sarsıntı biraz daha derinleşmiştir. İşte bu tür gelişmenin tetiklediği siyasal istençle yeni merkezi yönetim sistemi, 16 Nisan 2017 tarihin yapılan halk oylamasında % 51.41 orandında oy oranıyla (www.ntv.com, 2017) kabul edilmiştir. 24 Haziran 2018 Seçimleriyle ise ortalama % 53 oyla uygulamaya geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Türk siyasal tarihindeki yerini almıştır. Sistemin uygulamada olduğu iki yıllık süreç -henüz erken olmasına rağmen- göstermektedir ki başkanlık özlü bu sistemin etkin ve verimli işleyişinde doğal lider tercihi, sistemin doğru denetimi, demokrat bürokrat kümesi ve bilinçli vatandaş profili anahtar rol oynayacaktır. (Duran ve Miş, 2017; Alpkutlu, 2019).

Bu koşulların sağlanamaması halinde ise geçmişin kardeş kavgaları şeklinde kavramsallaşan geleneksel Türk yönetim risklerinin yeni bir formda kendini güncelleşişinin önüne geçilemeyebilir. Böyle bir olasılık ise çetrefilli siyasal tehditlerleyeni sistem üzerinden de kapsamlı risklere yol açabilir. Bu gibi ihtimallerden ötürü, yeni sistemin uzun vadede başarısı, halkın tüm gruplarıyla “uyuşan [ünvansız] ruhlar” (Bennis, 2016, 79) görülen siyasi liderin amaç, cesaret, nitelik, ufuk ve samimiyetinde düğümlenmektedir.

Son olarak, bir taraftan dünya kaynaklarının azalışından yakınılırken diğer taraftan kürenin neredeyse her yerinde yeni bir gelecek mücadelesi yaşanmaktadır. Bu durum, haliyle ülkelerin siyasal yönetimini, sistemlerini ve yöneticilerini daha da önemli kılmaktadır. Bu çerçevede Anadolu coğrafyasına dönük gelişen son sürüm karşıt kurgular ise bu realiteyi daha da hassas kılmaktadır. Hatta küresel yanı da ağır basan bu çok katmanlı mücadelede Türkiye, bir yandan süreci lehine çevirebilme hamleleri yapmaya çalışırken, öteki yandan iç siyasetteki keskin zıtlaşmalarla bu mücadelesinin bir ayağında güçlükler yaşayabilmektedir. Böyle durumlarda ise, tarihin bazı kesitlerinde olduğu gibi, “dağılan ve şaşkınlaşan kitleleri” (Altaylı, 2006, 19) derleyen liderlerin işlevsel yönü kendini hatırlatmaktadır.

1.3.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Dönük Bazı Tedbirler

Türk milleti, modern periyotta son üç asırlık geçmişini içine alacak uzun erimli bir demokrasi arayışına sahiptir. Cumhuriyet Dönemi’nde de devam ettirilen bu mücadeleye, daha süreç tam olgunlaştırılmadan, 1946 yılında ilk kıpırdanışları beliren, cunta hareketleri eşlik etmiştir (Koçak, 2016, 21/37). Gayrimeşru yöntemlerle iktidarı ele geçirmenin kadim bir yöntemi olarak geliştirilen bu arayışların sonuç alınan ilk hamlesi ise 27 Mayıs Askeri Darbesi olmuştur.

Bu yelpazede, kısa aralıklarla değişen siyasal manzaraya karşı toplum ise sakin ve bir o kadar kararlı demokratik tutumla cevap vermeyi tercih etmiştir. Bu tercihler ise, ideoloji fark etmeksizin, genellikle otodidaktik yetişip, kendi halinden ve dilinden en fazla anlayan doğal liderlerden yana gelişmiştir (Alpkutlu, 2017, 857). Nitekim bu tür lider ve dönemleri, genellikle halkın inanç, tarih ve yerli zihin kodlarında uzlaşının karşılık gördüğü dönemler olarak da halkın zihin kodlarına yansımıştır. Hatta böyle dönemler ve liderleriyle geliştirilen güçlü bir ileri görüşlülük, kararlı siyasi tutum, çağın ruhunu erken okuyabilme ve ona cevap üretebilme kapasitesiyle uluslararası arenada da ciddi tepkiler doğurmuştur (Yalçın, 2017). İşte bu özdeki

istisna yönetsel istikrarın yeni sistem üzerinden kalıcı hale gelmesi bazı noktaların altı çizilebilir ki bunlar:

- Vatandaşın zihin kodlarını ve millî bilincini işlevsel kılacak nitelikli eğitim sistemi,
- Siyasal rekabeti hukuki ve etik çerçevede yap(a)mayanlara karşı sistemin demokratik dirençle donatılışı,
- Sistemin olası siyasal krizlere dönük hazırlıklı oluşu,
- Sistemin, önceliği salt kariyer beklentisi ve bireysel edinimler olan siyasilerden arındırılışı,
- Başkanın ve ekibinin, polemiklere kapalı sade ve şeffaf hayat ve söylem tercihi,
- Yeni hükümet sisteminde hak, hukuk ve adalet ekseninde hareket edebilen devlete sadık “işin uzmanların[ın] görevlendirilmesi” (Mâverdi, 2013, 144),
- Başkanların, görünürlük ile görünmezlik arasında ince ve etkin bir dengeyle yönetilen kümeyle iletişim kurması (Alpkutlu, 2019),
- Başkanların, risksiz ve hazır makamların şartlı yöneticilerinden uzak durarak nitelikli bilim, fikir ve sanat insanlarıyla ekibini şekillendirmesi temaları sıralanabilir.

Bu özde alınacak önlemlerle güçlendirilecek yeni sistem, dünya coğrafyasında yaşanmakta olan hızlı, netameli ve patentsiz savaşlara karşı da Türkiye’nin devlet politikalarını daha da güçlendirecektir. Özellikle 21’inci yüzyılın yeni küresel mücadelesinde uygulamaya geçen bu sistem, Türkiye’nin ulusal ve uluslararası sahada göğüslemek zorunda kalacağı güvenlik ve ekonomik türbülanslar için de kritik rol oynayacaktır. Nitekim son birkaç yılda Türkiye’nin ekonomi üzerinden baskılanması girişimleri de bu endekste ve çapta geliştirilmiş tepki ve test çalışmaları olarak okunabilir.

Öyle ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne dönük küresel veya yerel agresif karşıt refleksler, kaybeden lider ve siyasi partiden ziyade, zarar gören Türk halkı ve devlet gücü anlamına gelebilir. Sistemle ilintili vurgunun lider ayağına gelince bu ise kısa vadede halkı, uzun vadede insan(lı)lığı merkeze alıp, nepotik dayanışmalara ihtiyaç duymayıp, toplumun genelini çekim alanına sokabilen çoğulcu bir başkan yaklaşımını önemli kılmaktadır.

Nihai söylemle, farklı düşünürler gibi Hobbes’un da asırlar öncesinden, “arzuları peşinde koşan” varlık olarak tanımladığı “insan doğası” (www.bbc.com, 2010), üçüncü bin yılın şafağında da meşru kural ve sınırları zorlayan bir noktaya ulaşmıştır. Bu bağlamda, çok sayıda ülke örneğiyle yöneten ve yönetilen ilişkisi soyutlaşan oluntunun gelecekte daha fazla sorun üretebileceği iddiaları da göz önüne getirildiğinde, Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi’nin olabildiğince dikkatli ve özenli işletilmesi kaçınılmazdır. Zira kendine özgü bir yapısal barındıran Türkiye, “dalgaların kamçıladığı batmayan bir gemide güven içinde bulunmak” (Pascal, 2005, 82) algısıyla çevresine dönük de yeni bir tür rol modellik iddiası da taşımaktadır. Bunun başarılması ise önemli derecede sistemin nitelikli vatandaş kümesi, donanımlı yönetici girdisi ve huzurlu vatandaş çıktısıyla ilintilidir. Nitekim Anadolu’ya dönük geliştirilen güncel uluslararası tutum ve sistemin son iki yılda geliştirdiği cevaplar da bu önermenin aktüel bir örneği niteliğindedir.

Sonuç ve Tespitler

Dünya siyaset tarihinde olduğu gibi Türk devlet yönetiminde de adı öne çıkan istisna liderler, kendine özgü bir kişilik ve siyaset tarzını ifade etmişlerdir. Çağları aşan bu gerçek üzerinden resmedilen doğal liderlik ise, nispeten daha yeni bir yaklaşım olmakla birlikte, bir taraftan da hiçbir zaman tamamen anlatılamayacak dogmatik gizemi ifade eder. Bu parametrede, liderlik ve güvenlik uzanımında güncel bir siyasal alan açan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de bir taraftan doğal liderlik, diğer taraftan güvenlik parametreleriyle anlaşılması önemlidir.

Bu özde Türkiye'nin siyasal mazisinde ismi öne çıkan genel başkan ve başbakanlar, doğal ve öğretici lider başlıklarıyla iki noktada sınıflandırılabilir. Bu tasnifte doğal kategoriye girebilecek liderler ise takipçilerine yaklaşımları, öncelikleri ve özellikleri bakımından üç seçenekli bir paradigmayla yansıtılabilir. Bu ayrışmanın odağında ise liderlerin tüm insanlık, yalnız kendi halkları ve iktidarları gibi değişkenlerden hangisini önceleyişleri belirleyici olabilir. Dolayısıyla, yeni yönetim sisteminin de nasıl sonuçlar doğurabileceği, bu perspektifle lider ve yönetilen ilişkisinin anlaşılabilirliğiyle daha da berraklaşabilir.

Bu bağlamda Çok Partili Dönem'e gözler çevrildiğinde; ilk bakışta Atatürk, Menderes ve Özal dönemlerinin istisna bir liderlik performansı ile halkın zihninde yer edindiği ayırdı yapılabilir. Özellikle, ekonomi ve güvenlik başta olmak üzere, halka ait klasik ve modern kimi değerlerin bu zaman dilimlerinde daha fazla önemsenmesi, bu algının oluşumunda etkili olmuştur. Dolayısıyla, Cumhuriyet tarihinin bu üç lider dönemi, toplum için ve toplumla beraber statükoyu aşmaya meyilli özgün birer siyasal eylem dilimleri olarak da yakın tarihe kaydedilmiştir.

Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bir dönem bu tezi savunanlar dâhil, farklı görüşte çok sayıda eleştireniyle birlikte, uzun bir siyasi tartışmanın nihai hamlesi olmuştur. Haliyle, bu yeni sistemin uygulanma vizesi alması, bir bakıma lokomotifin doğal ve demokratik lider gerektiren aşına bir yönetim seçeneğinin test edilmesi anlamına da gelebilir. Bu durumda, demokratik anlayış ve uzlaşma kültürü gibi faktörlere de dikkat edilerek sistemin fonksiyonel kılınması ve olası eksikliklerinin anlık ve ortak akılla giderilmesi, eleştirel tutumla kavrama yaklaşımları dahi etkileyecek olumlu sonuçlar doğurabilir.

Buna ulaşılması halinde, parlamenter deneyimiyle hem yürütmeyi, hem de yaşamayı etkisiz kılabilmiş çeşitli darbe ve türevi gayrimeşru girişimlerin, değil gerçeği, söyleminin dahi önünü kapatabilir. Elbette bu yönde yol almanın farklı adımları deneyimlenebilir. Belki de bunlardan ilki, merkezi yönetimin daha fazla fonksiyonel kılınmasıdır. İkincisi, devlet erkleri ile kurumlarını dinamik ve müteyakkız kılacak iletişim ve denetim ağının olabildiğince fonksiyonel işletilmesidir. Üçüncüsü ise millî sinerji üzerinden gelişebilecek kapsamlı bir toplumsal bilinçle toplumsal sağduyunun sürdürülebilir kılınmasıdır.

Nitekim Türkiye'nin son çeyrek asırda çok sayıda terör etiketli güvenlik olayını güçlü yöneten ve yönetilen dayanışmayla etkisiz kılması; sistem, güvenlik ve lider parametrelili bu tezi sahada da olumlamaktadır. O halde, uygulamadaki ilk döneminden ortaya çıkan resim de göz önünde bulundurularak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle kısa, orta ve uzun vadede beklendik hedeflere ulaşmak için bir kez daha altı çizilmesi gereken bazı noktalara temas etmek gerekirse bunlar:

- Siyasal Partiler, en az iki dönem halkın teveccühünü kazanma misyonu, vizyonu ve potansiyeli olan adaylarla tönetime talip olurlarsa sistem daha da fonksiyonel işletilebilir.
- Cumhurbaşkanlarının ekibinde donanımlı, zihni ve aidiyet bilinciyle berrak yöneticilerin yer alması, sistemi, güven endeksiyle daha da üst sıralara çıkarabilir.
- Cumhurbaşkanı adaylarının, seçim yarışında devlet ve millet yararı üzerinden şekillenen güçlü ekiple senkronize duruş geliştirmeleri, seçim dönemlerindeki geçişleri olumlu etkileyebilir.
- Halkın yüzde elliden bir fazlasının oyuyla Cumhurbaşkanının seçilme şartı, doğru yönetilirse, sınırlı ayrışmayla toplumdaki kenetlenmeyi de artırılabilir.
- Küresel ilişkilerin pek de kural tanımadığı mevcut çağda, aday-başkan ve ekibinin taktik ve stratejilerinin uluslararası düzlemde sabote edilemeyecek bir içerik yöntemle uygulanması, sistemin, fırtınalı anlara karşı direncini yükseltebilir.

Bu dolayında Türkiye'nin yakın komşularının mevcut siyasal manzarası da göz önüne alındığında, Anadolu'da lider, yönetici ve yönetilen olmanın dün olduğu gibi bugün de pek kolay olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. O halde bu yazgıda, Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nin bir sonraki dönem uygulanıp uygulanmayacağına dair keskin tartışmalar, doğru bir zeminde yönetilemezse, daha ilk genel seçimde, öngörüldüğünden daha derin yönetsel riskler taşıyabilir. Daha açık ifadeyle, Dünya'nın mevcut stresli siyasal kavşağında, yeni sistemin milletin kolektif beklentileriyle eşgüdümlü sürdürülmesi ve yarınlara aktarılması, önemli oranda mevcut siyasi partilerin reel ve pozitif yaklaşımıyla da ilişkilidir.

Peki, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, yukarıda resmedilen kaotik küresel manzaraya rağmen, yerel siyasal alanda asli misyon ve vizyonu gölgeleyecek şekilde tartışma konusu edilmeye devam edilirse ne gibi sonuçlar görülebilir? Bu durumda devleti ve toplumu olumsuz etkileyecek olası şu çıkarımlar paylaşılabilir:

- Gelişecek kutuplaşmalarla Türkiye'nin küresel itibarı ve yerel huzuru sarsılabilir,
- İtibar kaybına uğrayacak siyasetten ve siyasi krizlerden beslenen yeni aktörler eliyle ekonomik ve güvenlik sorunları türetilerek toplum güvensiz kılınabilir,
- Uluslararası sahada denge politikasıyla sürdürülen kazanımlar risk altına girebilir,
- Devlet, ülke içindeki faaliyetlerini minimize etmeye çalıştığı tüm terör odaklı güvenlik mücadelesinde zafiyetler yaşanabilir.

Özetle; bugün, dünün tıpkısı olmadığı gibi, yarının da bugünün aynısı olmayacağı muhakkaktır. Bu bağlamda Batı merkezli mevcut medeniyetin yarınların da yön vericisi olma pozisyonunu sürdürme isteği, yarınların da daha farklı ve zorlu bir mücadeleyle şekilleneceğine yorumlanabilir. Haliyle, farklı bağlamlarda ipuçları görülen küresel son dönemde, yeni bir duruş sergileme çabasıyla Türkiye'nin de önüne yeni roller, riskler ve seçenekler çıkabileceği iddiası bir kehanet görülmemelidir. Nitekim bu özdeki güncel bölgesel ve küresel tazyik, Türkiye Cumhurbaşkanlık Hükümet Sistemi'ne yönelik de beklentileri büyüttüğü gibi, uygulamada göz önünde bulundurulması gereken hassasiyeti de üst noktalara taşımıştır. Aynı düzlemde, yeni sistemin son iki yılda karşı karşıya kaldığı kritik iç ve dış politik konular ile bunların üstesinden gelebilme refleksi de bu durumu örneklendirmektedir. Son olarak, bu çalışmanın odağında yer alan, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin etkin işletilebilmesi,

onun, doğal ve demokrat lider birikimi ve bu dolayında beliren çok fonksiyonlu güvenlik çıktılarıyla ilişkilidir” önermesi pozitif korelasyonla sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Y. ve Eraslan, C. (2014), “*Giriş*”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 10. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Akdemir, A. ve Mert, G. (2018), *Liderlik Yönüyle Dünyadaki Başkanlık Sistemleri*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Akkoyun, T. (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Tarihi Değeri”, *Ombudsman Akademik*, 5(9), ss. 181-201
- Aktürk, Ş. (2013), *Türkiye’nin Kimlikleri: Din, Dil, Etnisite, Milliyet, Devlet ve Medeniyet*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Alpkutlu, M. (2012), *Güvenliğin Sağlanmasında Liderin Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara: Polis Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü/GSY.
- Alpkutlu, M. (2017), “15 Temmuz Darbe Kalkışması’nın Önaçıcı Liderlik ve Önalıcı Güvenlik Bağlamında Analizi” Adnan Menderes Üniversitesi/Uluslararası Darbe Sempozyumu (26-28 Mayıs 2017), Aydın.
- Alpkutlu, M. (2019), “Yeni Düzen Arayışında Doğal Liderler: Güvenlikleri ve Güvendikleri” *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulamalar*, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 41-58.
- Altaylı, A. T. (2006), *Hitlerin Liderlik Sırları*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Aslan, N. (1997), *Uluslararası Özel Sermaye Akımları*, 2. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi
- Aytürk, N. (2014), *Türklerde Devlet Yönetimi ve Lider Yöneticiler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Başgil, A. F. (2009), *Demokrasi Yolunda*, 3. Baskı, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bennis, W. (2016), *Bir Lider Olabilmek*, Utku Teksöz (Türkçesi), 5. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı/Aura
- Boéite, Etienne de La, (2011), *Gönüllü Kulluk Üzerine*, Mehmet Ali Ağaoğlu (Çeviren), 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Brion, M. (2013), *Atilla Han’ın Liderlik Sırları*, Ferit Erdem Boray (Yayına Hazırlayan), İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Cem, İ. (2009), *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 19. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çolak, Y. (2010), *Türkiye’de Devletin Kimlik Krizi ve Çeşitlilik*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Dolaman, E. C., (2017), *Yalın Strateji: Uzay ve Bilgi Çağında Güç ve ilkeler*, Hakan Namlı (Çeviren), İstanbul: Avangard Kitap.

- Duran, B. ve Miş, N. (2017), *Türkiye’de Siyasal Siyasal Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, 8. Baskı, Ankara: SETA Yayınları.
- Equpery, A. D. S. (214), *Küçük Prens*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2008), *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, 3 Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fârâbî, (2011), *İdeal Devlet: El- Medinetü’l Fâzıla*”, Ahmet Arslan (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: Divan Kitap Yayınları.
- Fındıkcı, İ. (2009), *Bir Gönül Yolcuğu: Hizmetkâr Liderlik*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gazâlî, (2008), *İmam-ı Gazâlî’den Yönetim Sırları*, İbrahim Doğu (Tercüme), Ankara: Çelik Yayınevi.
- Giddens, A. (2014), *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, 2. Baskı, Ümit Tatlıcan (Çeviren), İstanbul: Say Yayınları.
- Goleman, D. (2016), *Lideri Lider Yapan Nedir? Liderlik*, Cemal Engin (Yayına Hazırlayan), Melis İnan (Çeviren), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Gordon, T. (2016), *Etkili Liderlik Eğitimi*, Okşan Aytolu (Çeviren), 2. Baskı, İstanbul: Profil Yayınları.
- Günaydın H. (2016), *Mete Han ve Devlet Yönetimi: Mete Han’ın Yönetim Sırları ve Liderlik Sırları*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Güngör, E. (1999), *Tarihte Türkler*, 9. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hardt, M. & Negri, A. (2015), *İmparatorluk*, Abdullah Yılmaz (Çeviren), 8. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heper, M. (2006), *Türkiye’de Devlet Geleneği*, 2. Baskı, İstanbul: Doğubatı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1995), *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kınalızâde A. Ç. (2007), *Ahlâk-ı Alâ’î*, 2. Baskı, Mustafa Koç (Haz.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kihtir, T. (2011), *Selçuklu’dan Osmanlı’ya Bu Toprağın Öyküsü: 1000 Yıl*, İstanbul T Yayınları.
- Kinross, L. (2006), *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Koçak, C. (2016), *Darbeler Tarihi: 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 12 Mart...*, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kotter, J. P. (2016), *Matsushita Liderliği*, Tevfik Ertan (Türkçesi), 3. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı/Aura
- Kösoğlu, N. (1997), *Eski Türkler’de - İslâmda ve Osmanlı’da Devlet*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Küçükömer, İ. (2009), *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*, İstanbul: Profil Yayınları.

- Luecke, R. (2015), *Strateji*, Turan Parlak (Çeviren), 3. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Machiavelli, (2008), *Siyaset Üzerine Konuşmalar*, Hakan Zengin (Türkçesi) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mâverdi, (2013), *Yönetimin Esasları*, Mehmet Ali Kara (Türkçesi), 3. Baskı, İstanbul: İlke Yayınları.
- Murray, K. (2017), *Liderlik Dili: Başarılı CEO’ların İletişim Sırları*, 2. Baskı, Ümit Şensoy (Çeviren), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Neocleous, M. (2011), *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel (Çeviren), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Öğün, S.S. (2019), *İhmal Edilebilir Nasihatler*, Ayşe Böhürler (Moderatör), (İ.T: 23 Mayıs 2019) TRT2 Yapımı.
- Öğüt, A. (2003), *Bilgi Çağında Yönetim*, 2. Baskı, İstanbul: Nobel Yayınları.
- Özdemir, H. (2006), *Atatürk’ün Liderlik Sırları*, 7 Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özel, M. (2016), *Stratejik Liderlik*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Pascal B. (2005), *Düşünceler*, İ. Z. Eyupoğlu (Çeviren), 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2008), *Devlet*, İstanbul: Metropol Yayınları.
- Poku, N. K. & Therkelsen, J. (2017) “Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik” Alan Collins, (Ed.) *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Nasuh Uslu (3. Baskıdan çeviren), 3. Baskı, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi adına (Published in England) Röle Akademik Yayıncılık.
- Saruhan, Ş. C. (2012), “Yönetim Düşüncesinin ve Uygulamalarının Gelişimi”, *Yönetimde Güncel Yaklaşımlar*, Senem Besler ve H. Zümrüt Tonus (Editör), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sharma, R. (2017), *Ferrari’sini Satan Bilge’den Liderlik Bilgeliği*, 2. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Sinek, S. (2017), *Patron Değil Lider Ol: Başarının Anahtarı Liderin Elinde*, 2. Baskı, Özlem Koşar (Çeviren), İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık/CEO Plus.
- Stonefield, P. (1992), *Natural Leadership: When do I get chance? When do I get to be myself?* Published in the journal of the Association for Quality and Participation AQP Journal August 92 USA
- Sükan, F. (1992), *Başbakan Adnan Menderes’in Konuşmaları: TBMM 1950-60*, 2. Baskı, Ankara: Kültür Ofset Limited Şirketi.

- Şeşen, R. (2009), *Sultan Baybars ve Devri* (1260-1277), İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR), Yay.
- TDK, (2009), *Büyük Türkçe Sözlük*, Şükrü Haluk Akalın (Y. Hazırlayan), 10. Baskıdan Yapılan Tıpkıbasım, TDK Yayınları: 549, Ankara.
- Tiryakioğlu, O. (2017), *Fatih Sultan Mehmet Han*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Topçu, N. (2017), *Yarınki Türkiye*, 14. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turan, R. vd. (2011), *Atatürk İlkeleri ve inkılap Tarihi*, 18. Baskı, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Vries, M. (2006), *Liderliğin Gizemi*, İstanbul: MESS Yayınları.
- www.ntv.com.tr (2017), “YSK Kesin Sonuçları Açıkladı”, (YT. 28 Ocak 2017), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ysk-kesin-sonuclari-acikladi,230iLdVKb0yDH5hTZz6qNA>, (ET. 24 Haziran 2018)
- Yalçın, H. B. (2017), *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, 2. Baskı, Ankara: SETA Yayınları.
- Yarar, M. ve Bozkurt, C. (2017), *Darbenin Kayıp Saatleri*, 51. Baskı, İstanbul: destek Yayınları.
- Yusuf Has Hacı, (2009), *Kutadgu Bilig*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2009), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Yasemin Saner (Çeviren), 24. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.